

Олег Шагала

Мова – величезна цінність української нації. Її можна порівняти з дихальним апаратом, завдяки якому народ живе та повноцінно розвивається і таким чином творчо реалізує себе. Численні поневолювачі нашого народу неодноразово намагалися «перекрити кисень», тобто знищити мову і її носіїв, проте у часи, коли, здавалося б, українська мова кане в забуття, знаходилися ті, які віддали своє життя, аби повернути українцям «друге дихання».

Сьогодні в Україні багато хто ще мало ознайомлений із заслугами великих постатей нашого народу, зокрема – з діяльністю трьох семінаристів-патріотів, слово яких в 1830-их роках збудило Галичину від національної й політичної «безхребетності». Мова йде про «Руську Трійцю» – літературно-просвітницький гурток, заснований Маркіяном Шашкевичем, Яковом Головацьким та Іваном Вагилевичем (термін «руська» тоді означав «українська»). Вони були захоплені ідеями романтизму, піднесли особисту гідність кожного члена спільноти, запропонували філософію повного визволення творчих людських стимулів і вказали на історичне минуле й живучу духовну спадщину як шлях до внутрішнього визволення. Члени гуртка поставили перед собою амбітні як на той час завдання – піднести статус української мови, поширити її сферу вжитку і впливу, просвітити народ...

Щоб дати належну оцінку тогочасному літературному феномену, слід розглянути історичне тло тих років, в яких плідно почали працювати наші галицькі просвітителі. Українська земля була пошматована між двома світовими потугами: Московщиною, з одного боку, та Австрійською імперією – з іншого. Хоча західноукраїнські землі й були у легшій ситуації, ніж тогочасна Наддніпрянина, проте це питання відносно, адже очевидним залишався факт суспільного рабства. Колоніальні обставини, в яких ця земля перебувала майже п'ять століть, зумовили суспільний занепад народу. Перебуваючи у таких надскладних обставинах асиміляції, галичани втрачали почуття національної ідентичності і знаходилися на дні культурно-політичної самосвідомості. Серед цієї непроглядної темряви, що окутала тодішню Галичину, не тільки мову українську, а й душу людини було знецінено, покалічено, пограбовано. Не потрібно багато часу, щоб народ приспати, але необхідно набагато більше, щоб його розбудити.

Тодішня західноукраїнська інтелігенція соромилася рідної мови і користувалася державною німецькою мовою, а в їх щоденному спілкуванні переважала польська. В цю добу існувало переконання, що українська мова, якою здебільшого розмовляли прості люди, є «нижчого сорту», а тому «непридатною для красного письменства». Звичайна річ, що члени «Руської Трійці» з тим не погоджувалися і поставили собі за мету попри офіційні заборони продемонструвати її силу через друковане слово. Власне, рідна мова стала тим вихідним пунктом, з якого вони почали національне пробудження галицького люду, у ній вони вбачали ту животворящу силу, яка здатна воскресити народ. Ще будучи семінаристами, першим «революційним» кроком в обороні цього неоціненного скарбу була їх проповідь благовісті Христової рідною мовою (до того проповідь звучала лише польською мовою). Цей сміливий крок майбутніх священників мав великий успіх, адже промовляв до людських сердець.

Цікаво, що в цей час відбувається мовна дискусія між Маркіяном Шашкевичем та о. Й. Лозинським, або т.зв. «азбучна війна» у питанні кириличного письма та української літератури. Останній пропонував перехід української азбуки на польське абеца́дло (алфавіт) думаючи, що латинка допоможе ввести українську літературу в ранг європейської. Питання українського письменства було ключовим для гуртка «Руська Трійця», тому Маркіян Шашкевич виступив проти пропозиції Й.Лозинського, адже вважав, що впровадження чужих елементів у літературу «...нагадує те, як би в живе тіло з душею помістити чуже тіло». Він був першим, хто помітив небезпеку в пропонованій «реформі», в якій крилося набагато більше, ніж літери. Якщо б задум Й. Лозинського реалізувався, то Галичина неодмінно порвала б зі своєю багатосотлітньою літературою й культурою. Це привело б до роздвоєння народу .

Маркіян Шашкевич був переконаний, що письменство кожного народу – це його життя, його спосіб думки, образ його душі... Тому члени гуртка займаються літературною діяльністю. Центральним у творчості «Руської Трійці» був дидактичний принцип, що опирався на роль освіти як чинника самопізнання, й теза, що в минувшині, в історичній пам'яті кориниться майбутнє народу. Збирання, розуміння і засвоєння своєї спадщини було першою фазою процесу, який мав приготувати до наступної – організаційного мислення народу, а вкінці, як логічне завершення попередніх фаз, повернення до «руської слави» й «руської власти», тобто до формування української політичної свідомості .

Захоплена народною творчістю та героїчним минулим предків, трійця поетів-ентузіастів укладає першу рукописну збірку поезії «Син Русі» (1833). Ця праця не мала надзвичайної літературної вартості, проте закликала молодь усвідомити власну національну приналежність, повернутись обличчям до своєї історичної Батьківщини («Бо Русь – край наш, наша мати»).

У 1834 р. вони намагаються видати фольклорно-літературну збірку «Зоря», в якій чітко пролунали заклики до народного єднання та національного пробудження. У цій збірці автори планували надрукувати народні пісні, матеріали, що засуджували іноземне гноблення і прославляли героїчну боротьбу українців за своє визволення (зокрема козацьких ватажків – Б.Хмельницького, С.Наливайка). Варто зауважити, що видання цієї збірки було заборонене як львівською, так і віденською цензурою. Перша виступила не стільки проти змісту, скільки проти форми, адже поява цієї книжки посягала б на монополію та авторитет церковнослов'янської мови. Друга намагалася придушити паростки національного руху у самому зародку побоюючись, що він у майбутньому може

стали проросійським. З цього часу для молодих ентузіастів розпочався період переслідувань, обшуків, звинувачень, доносів. Не зважаючи на несприятливі суспільні умови, вони не припиняють активної діяльності – переробляють і дещо змінюють зміст забороненої «Зорі» і видають її як нову збірку – «Русалка Дністровая». Її зміст практично дублює попередньо заборонену «Зорю». Щоб оминати галицьку цензуру, Яків Головацький вислав рукопис «Русалки Дністрової» в Угорщину, щоб там одержати дозвіл на її видання. І вже 1837 року ця спроба вдалася. Так помандрувала у світ перша галицька українська книжка живою народною мовою. Своєю «Русалкою Дністровою» ці юні романтики започаткували народне відродження Галичини, випередивши на кілька літ появу Шевченкового «Кобзаря», і ввійшли в історію. Таким чином авторам вдалося вперше двигнути нашу мову на рівень літературної, яка здатна висловити найглибші наукові, філософські й богословські думки, а всім недругам довести, що поет може досягти висот своєї творчості лише тоді, коли писатиме рідною мовою. Цей альманах, за словами дослідника і літературознавця Михайла Шалати, відіграв надзвичайно важливу роль у нашій історії, адже його місія не обмежується в часі, оскільки він завжди оживляє українську силу. Слова тих, хто поставив перед собою мету – пробудити народ, промовляють і зворушують серця українців і сьогодні.

Минули ті лиховісні часи гонінь на рідне слово, але історія має тенденцію повторюватися. Нові колонізатори третього тисячоліття, починаючи із східних теренів нашої Батьківщини, ведуть нещадну боротьбу з українським Словом намагаючись русифікувати все і вся, а на розмовному рівні культивують мовний суржик. Хтось небезпідставно вважає, що ці явища мотивовані тривалими історико-культурними процесами в цих регіонах; дехто переконаний, що це залишок ще радянського менталітету; але всі одностайні в одному: мовляв, саме влада сьогодні має українізувати «проблемні регіони». В кожному з цих тверджень є доля істини, але кожен українець мав би відчитати і свою роль та значимість у цій боротьбі за духовність, як це свого часу зробили перші будителі української словесності в Галичині: Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький. Тож читаймо українською, говорімо нею, заглиблюймося у її безмірні скарби і станемо гідними продовжувачами справи тих подвижників, які віддали своє життя за розвій і збереження материнської мови.

Олег ШАГАЛА. Будителі українського слова // СЛОВО № 4 (68) 2016-2017